

וכמו בנבואה, שכל נבואה שלא הוצרכה לדורות לא נכתבה (מגילה יד.), כן גם כל 'הוה אמיןא' ו'סלקא דעתא' שאין ללמוד מהם הלכה לדורות, לא נכתבה בתלמוד ולא קבעם רב אשי במשנתו. באופן שבתלמוד הבבלי נכללו כל ההכרעות לכל הבעיות והספקות שבעולם, והכל כתוב מיד ה' עליהם השכיל. ומאז שנחתם התלמוד אין עוד בעיות וספיקות שלא הוכרעו, וכולם כאחד מצאו פתרוןם והכרעתם, אך עלינו לגלות את האור הגנוז בהתלמוד הקדוש הבבלי ולהתעמק ולמצוא בו פתרון כל ספק וספק, ומה היתה הכרעתם בזה.

ומי שענינו כיונים על אפיקי ים התלמוד ולבבו דבק בה' אלקיו זוכה ורואה, יגע ומוצא'.
וע"ע בענין זה בספר רסיסי לילה נו ובשאר כתבי ר"צ הכהן זצ"ל.

דף פז

'כתיב קמח וכתיב סלת – אמר ר' יצחק: מכאן שהאשה צרה עינה באורחים יותר מן האיש' לפיכך אמר לה בתחילה 'קמח' כפי מידתה והוסיף לומר 'סלת', כלומר הברירה בידך אם קמח אם סולת – עשי כרצונך וכראות עיניך (ריעב"ץ). ויש פירושים אחרים: ע' מהרש"א; תורת חיים; בכור שור; מאיר נתיבים ח"ב וירא; כתר שם טוב (בעש"ט) ח"ב כא; מגיד תהילות וירא; מגיד דבריו ליעקב (מזריטש) דף כת, א).

'למה נקוד על איז שבאליו – לימדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניא שלו, והאמר שמואל... על ידי בעלה שאני'. רש"י פירש שהניקוד מורה על עקירת המלה, שלא היו צריכים לשאול כי יודעים הם שהיא באהל, אלא לדרוש דרך ארץ.

ובתוס' הקשו על פרוש זה, שהיה לו לנקד על 'איה' שרה' שהיא עיקר השאלה, ולא על 'אלי' ו'אפשר שרש"י לשיטתו שפרש 'שישאל אדם באכסניא שלו' – דרך ארץ לשאול על שלום אשת האושפיזא, אלא שאין שואלים אותה ישירות רק שואלין לבעלה על שלומה. ויש לפרש בכוננתו ששאלת השלום מכוונת אליה, אלא שפונה ומדבר עם בעלה ולא עמה מפני הצניעות. ולכך נקוד ב'אליו', כאילו נמחק, כי בעצם הוא כשואל לה ולא לו. [ולשיטתו זו, מה שאמרו בקדושין (ע): שאין שואלין בשלום אשה כלל, אפילו ע"י בעלה – הכוונה ששולח את בעלה לומר לה שלום, דומיא ד'על ידי שליח' היתם, ע"ש, זה אסור, אבל לשאול אותו על שלומה, כאילו שואל אותה – מותר. וכע"ז חילקו הראשונים כאן].

והתוס' שהקשו הולכים לשיטתם שלשאל בשלומה אסור אפילו על ידי בעלה, ולפי"ז שאלתם מכוונת אליו, להתעניין בו ובכל אשר לו. [ובקדושין כתבו התוס' לחלק בין שאלת שלום ובין לשלוח לה בשלום, שזה אסור אפילו ע"י בעלה. ואולי יש לכוין גם את דבריהם כאן למה שכתבו שם, והכוונה ששואל לבעלה על שלומה אך אינו נותן לה שלום אף ע"י בעלה]. ואין כאן מיעוט במשמעות 'אליו', על כן הקשו שהיה לו לנקד בתיבת 'איה' שהיא עיקר השאלה.
ע"ע בספר מאור עינים סו"פ וירא.

– במקומות ספורים מובאת בש"ס (בבלי וירושלמי) דרשה זו של הניקוד שעל גבי האותיות; ארבעה מהם מובאים בשם רבי יוסי (כאן, בברכות ד. בפסחים צג: ובמנחות פז:). במקום אחד דרש כן רבי יהודה (סנהדרין מג:). במקום אחד – רבי יוסי בר רב חוני (נוזר כג. ובמקבילה), ובמקום אחד מובאת דרשה זו בסתמא (בכורות ד). (ובמדרשים מובאים דרשות אלו למכביר. וע' במסכת סופרים ו בבאבות דרבי נתן לד – רשימת דרשות הניקוד שע"ג האותיות). עפ"י בדיקת מחשב.

כדי לשגר לה כוס של ברכה. כתב מהרש"א (עפ"י סוגיתנו וסוגיא דברכות נא:) שהאורח המברך הוא זה המשגר כוס של ברכה לאשת בעל-הבית.
 אבל לדעת עולא (בברכות שם ובמהרש"א) אין צריך לשגר לה אלא היא מתברכת ממילא בשתייתו של בעלה. ובשו"ת שאלת יעב"ץ (ח"א קכו) נקט לעיקר כדעה זו. ואולם בשער הציון (קפג אות יט) מסתפק בדבר, ונשאר ב'צריך עיון'.
 ואמנם את הראיה מכאן יש לדחות שאפשר שהמלאך שלח לה את הכוס ולא אברהם, מפני טעמים אחרים; או משום שאין זו מדת דרך ארץ שהמארח יטול כוס או דבר מאכל אחר מן האורח ויתן לבני ביתו (כ"כ בגור אריה וירא), או משום שפרסה נדה ואסור לבעלה לשלוח לה כוס יין (מפרשים. ע"פ מגדים חדשים ברכות נא:).

עד אברהם לא היה זקנה. ע' אוהב ישראל תשא; קומץ המנחה נב.

עד יעקב לא הוה חולשא. וישמעאל שהיה חולה, כמו שאמרו רז"ל על הפסוק שם על שכמה ואת הילד וישלחה – מפני הצמא חששה שימות, הגם שעדיין לא היה חולי של מיתה (חזקוני וירא. כלומר היה חולה חולי קל ולא חולי של מיתה [חולי כזה היה אף קודם יעקב – עתוס' ב"ב טז: דברי סופרים יא], וחששה שמפני הצמא ימות בגלל חליו. כן נראה לפרש דבריו. ע"ש).
 עוד יש לומר: כאן מדובר בחולי שמחמת עצמו, ואילו ישמעאל חלה מחמת עין שהטילה בו שרה (דעת זקנים ור"ח פלטיאל שם).

צריכה וי"ו כי מורדיא דלברות' – כשם שבמורד אותו נהר צריך עץ להרחיק הספינה מן המכשולים והסלעים, כך צריך וי"ו להפריד הקטנית מן הפת שלא ישתמע פת של קטנית (עפ"י תורת חיים. יש להוסיף בדמיון המשל, שבאותו דף עץ הנמצא בספינה הנועד לגשר ולחבר אותה ליבשה, לעבור עליו, היו משתמשים למנוע התקרבותה לחוף כששטה בנהר – כך גם וי"ו המשמשת בעלמא לחיבור, נצרכת כאן להפריד בין הדבקים שלא ישתמע פת קטנית כדבר אחר).

ואלו אוכלין מן התורה... ואלו שאין אוכלים: העושה...' מדיוק הרישא משמע שיש אחרים שאוכלים אך לא מן התורה. וכדתנן להלן (צג) שיש האוכלים משום 'הלכות מדינה'. ומשמעות הסיפא 'ואלו שאין אוכלים...' משמע שאותם המנויים אינם אוכלים כלל [מדלא קתני בקיצור: 'אבל העושה...'], אף לא מהלכות מדינה (עפ"י הגמרא להלן צג. ומהדורא בתרא (וע"ש במהרש"א). ואולם לפי דעת רב (שם וברש"י ותוס'), גם העושה במחובר קודם גמר מלאכה המפורט בסיפא אוכל מהלכות מדינה. וזו קושית רב אשי עליו, מדיוק לשון משנתנו).

ובתורא"ש פירש 'מן התורה' – כי עד הנה דיברנו באכילת פועלים בקציצה ועל ידי מנהג המדינה, לכך נקט ואלו שאוכלים מהתורה.

(ע"ב) 'מה לכרם שכן חייב בעוללות... מה לקמה שכן חייבת בחלה' וכיון שמצינו בהם קולות בממון, שבעליהם חייב ליתן מהם לאחרים, יש טעם לומר כשם שזיכה לאחרים כך זיכה את הפועל בפירות אלו (ריטב"א).
 משמע מדבריו שאין לפרש הפירכא מצד חומרא אלא בתורת טעם כאמור. ואם תאמר לפי"ז כיצד יתפרש 'צד מזבח' דבסמוך.

וי"ל שעל 'מה הצד' פרכינן כל דהו, אף שאין בדבר טעם או קולא וחומרא, כדאמרינן בחולין קטו: ובפרש"י. ולפי"ז יהא מוכח מהריטב"א כאן שעל בנין אב מכתוב אחד אין פורכים פירכא כלדהו [כפי שמשמע בתוס' שם דלא כהר"ן].

'אתיא קמה קמה, כתיב הכא...'. פרש"י: המקשה היה אומר גזרה-שוה זו כדי להקשות. ויש לשאול, כיון שלפי האמת לא נדרשה אותה 'גזרה שוה', היאך מקשה לדון גזרה שוה והלא אין אדם דן גזרה שוה מעצמו?

ויש לומר שאין זו 'גזרה שוה' ממש אלא גילוי מלתא על משמעות תיבת קמה שבתורה, שאין לך ללמוד הסתום אלא מ'קמה' המפורשת במקום אחר, כל שחייבת בחלה, ולא דבר אחר. או גם יש לומר שאמנם נתקבלה גזרה שוה 'קמה קמה' מסיני לפי האמת, אלא שאין ידוע איזה 'קמה' ניתנה להדרש, כמבואר בכ"מ (עפ"י רמב"ן ר"ן וריטב"א. ועראב"ד).

'הניחא למאן דאמר גזל כותי אסור, והיינו דאצטריך קרא למישרי פועל, אלא למ"ד גזל כותי מותר, השתא גזילה מותר פועל מיבעיא? – מוקים לה בכרם רעך ולא של הקדש'. מכאן הוכיח השער-המלך (גזילה א, ב) שלדעת האומר גזל עכו"ם אסור – אסור מן התורה, שהרי בדרשת הכתוב אנו עוסקים.

וכן דעת שאר הפוסקים (ע' חו"מ שמה, א; חוט המשולש יד; חכם צבי כו). ואולם יש מהראשונים חולקים וסוברים שאינו אלא מדרבנן (ערש"י סנהדרין נו. חדושי הר"ן סנהדרין נו. כ"מ גולה א, ב). וע"ע ביוס"ד ב"ק קיג שי"ל שלא כתבו אלא לענין לאו דלא תגזול' אבל אסור מדאורייתא משום 'חשב'. ולפי"ז מיושבת שיטה זו עם סוגיתנו. וע"ע במובא בבכורות יג: עוד העיר שאפשר היה לתרץ שהכתוב בא למעט גר תושב שגזלו אסור לכולי עלמא (כמבואר בב"ק שם ולהלן קיא:), אלא שהעדיף תירוץ דהקדש לפי שסתם משנה היא (במעילה יג). שאין הפועלים אוכלים בשל הקדש.

[יישב בזה שיטת הרמב"ם שאע"פ שפסק גזל עכו"ם אסור, כתב (שכירות יב,ו) שהפועלים אינם אוכלים בשל הקדש – והלא בגמרא משמע שאין מקור לכך לאותה דעה (כן הקשה הלחם-משנה) – אלא שפסק כסתם מתניתין. ועל כרחך לומר שמסתבר לאותו תנא למעט הקדש ולא גוי (או גר תושב), משום שאז המיעוט מתייחס לכתוב בסמוך מיד לאחרי, 'ואכלת ענבים', ואילו המיעוט של גוי מתייחס ל'ואל כליך לא תתן'. ובלחם-משנה כתב שגם הממעט גוי אינו מכחיש את הדין שבשל הקדש אסור כסתם משנה, אם משום 'רעך' הנוסף, או מ'דישו', ע"ש.

(וע' בחדושי הגר"ח הלוי (מעילה ח, א) בישוב הצרכת שני הפסוקים – 'רעך' ו'דישו'. ושם הגדיר דין אכילת פירות שעיקרו הוא דין משפטי ולא דין מצוותי. והוכיח זאת מדברי הרמב"ם (מלכים ט, ט) שפועל גוי אצל גוי – אוכל, ועל כרחך שעיקר הדין אינו משום מצוה אלא זכות ממון. וע"ע חו"א חו"מ ליקושים כ לך פז; שו"ת שרידי אש ח"ג עה; אילת השחר כאן. וע"ע בקה"י מעילה א, ג.)

ובחזון איש (ב"ק יט) תירץ שאין מסתבר להתיר בגר תושב. ושוב הקשה שמא בא הפסוק לאסור לאכול כאשר הוא פועל בכרם של גר-תושב? ותרץ שבזמן שבדיניהם אין אוכלין אין צריך קרא לאסור שהרי דינים שבין יהודי לגר-תושב דנים כדיניהם (כדברי הרמב"ם), ובזמן שבדיניהם אוכלין – גם ישראל אוכל.

יש שהקשו מסוגיתנו על שיטת היראים שאף לדעת האומר גזל עכו"ם מותר, אם לקח ממנו אינו נעשה 'שלו', – אם כן מה מקשה, הלא י"ל שבא הכתוב לומר שהרי זה שלו לכל דבר? – ע' מנחת חינוך; פרי יצחק ח"ב סה, לב; קונטרס יונת אלם לב לד, ט ועוד.

והנה בריטב"א ובמאירי מבואר שנקטו דלא כגרסתנו ופרש"י, שהמיעוט של נכרי בא לאסור לאכול מפירותיו [וי"ל מפני שאינו בר מצוה על כן חזר להיות כלפיו גזל. עריטב"א. והמאירי נתן טעם שיחדנו בגזלה. ושמה הטעמים תלויים בנידון אם יסוד הדין הוא מצוה או זכות ממוין]. וכן נראה בש"ך. ולפי"ז י"ל דתרווייהו שמעינן ממשמעות 'דעך'; לאסור של גוי ושל הקדש, וכמו שכתב הריטב"א בהמשך. או גם י"ל בדעת הרמב"ם שהשמיט איסור בגוי, שלפי המסקנא ממעטים רק הקדש. ולפירוש זה לא קשה מידי על היראים, שהרי המיעוט לאסור בא ולא להתיר. ע"ע בשו"ת שרידי אש ח"ג עה.

זאכלת – ולא מוצץ. מדברי התוס' משמע שממעטים מציצה לפי שהיא כשתיה, ואין זה בכלל 'זאכלת'. ומפרש"י משמע שמשמעות 'זאכלת' – שיאכל את כל הראוי לאכול. ונראה (עפ"י כריתות יג וברש"י) שלענין ברכה, המוצץ פרי מברך 'בורא פרי העץ' ואינו כשותה משקה שמברך 'שהכל' (רש"ש)

א. לכאורה אפשר לפרש שגם התוס' אין כוונתם שמציצה היינו שתיה, אלא המיעוט מ'זאכלת' – כדרך אכילה רגילה, והמציצה אינה אכילה רגילה, אלא שכתבו התוס' שאילולא היתור לא היינו ממעטים כן, שהרי אפילו שתיה כלולה במושג 'אכילה' וא"כ לא מסתבר להחשיב מציצה 'שלא כדרך אכילה' אך כיון שמיותר טוב ממעטינן מוצץ, הגם שבכל התורה גם מציצה נחשבת 'דרך אכילה'. וע' להלן בדף צא במש"כ אודות שתית הפועל יין מענבים שבוצר. ע"ע במובא ביוסף דעת סוטה יח אודות שתיה דרך שפופרת.

ב. הרש"ש צידן לדברי המג"א (ר"ג, א). ושם כתב לענין מציצת פירות שאין ראוי לאכלם אלא למצוץ מיצם ושרפם – שמברך 'שהכל'. ובספר אמרי בינה (או"ח טז) כתב שלפי המג"א כל שכן בפירות הנאכלין, שהיוצא מהם במציצה ברכתו 'שהכל'. ולכאורה יש מקום לומר איפא, דהתם אין שם פרי העץ עליו כי אי אפשר לאכלו, משא"כ פירות רגילין, אף מציצתם חשובה כאכילה, ביחוד שברך כלל נבלע גם ממשות ממנו. והסיק באמרי בינה: 'לדעתי הוי ספק ברכה, מהראוי לפטור בגוף הפרי שיאכל קצת'. וכן כתב בעמק ברכה ('ברכה"נ' ו), לברך על מציצת פרי 'שהכל'.

וכן לענין ברכה אחרונה, כתב באמ"ב שם שהרי זה ספק אם שיעור שהות הזמן המצטרף לחייב ברכה הוא בכדי אכילת פרס כאוכל, או בכדי שתיית רביעית. והסיק שאין לברך אחריו ברכה אחרונה אלא כשמצץ כזית בכדי שתית רביעית. ואמנם אינו מצריך לשתות רביעית, שסובר שלענין זה היהו כמאכל שנמחה. אבל בעמק ברכה כתב ששיעורו רביעית לענין ברכה אחרונה. ובשו"ת יביע אומר (ח"א יא (ב) אות יב) כתב שכבר העלו הרבה אחרונים שמציצת פירות נידונית כשתיה ואין לברך ברכה אחרונה עליה, מפני שצריכים שתיית רביעית בבת אחת [ושב והאריך בזה בח"ת]. לעומת זאת בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב קי) דעתו לברך בכזית. ע"ש נמוקיו.

לכא' י"ל שאף אם נדון את המציצה כשתיה וצריכה רביעית, אך לפי הסוברים שכל משקין נידונין כפי דרך שתייתם שלכן משקים חמים משך שתייתם לאט, הכי נמי כל שמוצץ רביעית כפי דרך מציצה יתחייב בברכה אחרונה. וכן לגבי שתיית מרק בכף וכיו"ב. ואף דבמשקין שבע איניש בגרוניה (סוכה מט), כל ששותה כדרכו חייב בברכה.

ואין לסתור מדברי הרמב"ם (אבות הטומאות ה, יב) שתינוק שיונק מטמאה, כיון שלא מוצץ רביעית בכדי אכילת פרס – טהור, והרי כך דרכו. – חדא י"ל דמשערינן לעולם באדם בינוני ולא בתינוק. ועוד י"ל שהרמב"ם לשיטתו דשיעור משקין בכדי אכילת פרס, ועל כרחק ששיעור זה קבוע בכל גווי שהרי אין משך זמן זה שייך במציאות לדרך שתיה אלא שיעור משך סעודה הוא, לכך אף שדרך לשתות ביותר מזה אינו מצטרף, אבל להשיטות דשיעור שתיהן בכדי שתיית רביעית י"ל דתליא בכל משקה ומשקה כפי דרך שתייתו ולפי צורת השתיה.

ולפי"ז יצא שאף לפי האומרים ששתיית משקין חמים ביותר מכדי שתיית רביעית – מצטרפת, לפי השיטות דבעינן בכא"פ לא תצטרף ביותר מזה. אך כל זה דלא כמשל"מ (ברכות ג, יב) שהוכיח מדברי הרמב"ם הנ"ל שאין לברך על קפה חם כשותה לאט. וע"ע במובא בכריתות יב:

‘ולא ענבים ודבר אחר’. ואם אכל פירות ודבר אחר עמהם, נסתפק במנחת חינוך (תקעו, ז) לומר שאין מוציאין ממנו אלא כפי שיעור התוספת המרובה על האכילה הרגילה. או אפשר, כיון שאין אנו דורשים טעמא דקרא, אין לנו להתחשב בטעם הדבר ומוציאין ממנו כל מה שאכל. ובספר אילת השחר (להלן צב.) כתב, כיון שהאוכל ענבים ודבר אחר, הכל נכלל באיסור ולא רק העודף ממאכלו הרגיל (והוכיח זאת, ע”ש. ואם כי יש מקום לפקפק על ההוכחה, נראה כן מצד הסברא שאסור לאכול עם דבר אחר מכל וכל. ונראה שאף המנ”ח לא הסתפק בזה), כיון שכך, מוכרח שאכילה כזאת לא נכנסה בהתר התורה, והרי הכל גזל בידו.

*

‘מכאן שצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה, רשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים’

–
 ‘ענין ‘אמירה’ – היא סמוכה למעשה, וזהו (מה שכתב הרא”ש בארחות חיים יום א, כה) ‘ותחשוב באמרך ואהבת את ה’ אלקיך בכל לבבך... וגו’ למסור... וזוה תקיים בעצמך כי עליך הורגנו’ – נפלא הדבר כמה מדרגות יש באדם עד אמירה, ואמירה צריכה להיות אחר כל המחשבות וההתבוננות, ומזה יצא פרי האמירה. ומזה יצא למעשה, כי לא כל כך בנקל יהיו אמירותיו של אדם. וזהו צדיקים אומרים מעט, והרשעים אומרים הרבה.
 וזוה מובן (מש”כ הרא”ש שם יום ב, ל): ‘ויקל מעליך הוצאות ממונך מהוצאת דבוריך’. וזהו ונשלמה פרים שפתינו’ (הושע יד, ג) – דבורינו חשובים כמו קרבנותינו, כי הם סמוכים להם (מתוך דעת חכמה ומוסר ח”ג טו).

‘יודעים היו מלאכי השרת ששרה אמנו באהל היתה, אלא מאי באהל, כדי לחבבה על בעלה’

–
 ‘יש על בני הזוג לדעת כי האהבה והשלום בביתם תלויים בזה שכל אחד מהם לא נלאה מלהכיר טובת השני ולהביע זאת בפה ובמעשה.
 הוא אשר מצינו שהמלאכים שאלו את אברהם אבינו ע”ה ‘איה שרה אשתך’ כדי לחבבה על בעלה, כי תתחדש לו ההכרה ש’הנה באהל’ – צנועה היא. מכאן שחיוב זה צריך להימשך עד זקנה ושיבה ובגדול שבגדולים. ודי לבני הזוג בהערה זו’
 (עלי שור ח”ב עמ’ רפב. וכיו”ב בשיחות מוסר ו תשל”ב)

וירא אליו ה’ באלני בגימטריא: לבקר בחולה.

והנה שלשה בגימטריא: אלו מיכאל גבריאל ורפאל.

יקח נא מעט מים בגימטריא: מכאן זכו לבאר (בעל הטורים וירא).

רך וטוב בגימטריא: בחרדל (נחל קדומים).

ויקח בן בקר רך וטוב בגימטריא: כדי להאכילן שלשה לשונות בחרדל (לפי חישובן – 700; רך – 500).

תחת העץ ויאכלו בגימטריא: מכאן שלא ישנה אדם מן המנהג. (כל’ רש”י בפרשת וירא).

איה שרה אשתך (עם התבות) בגימטריא: כדי לשגר לה כוס של ברכה (ברכת פרץ וירא).

‘כי תבא בקמת רעך’ – בגימטריא: לרבות כל בעלי קמה. (ברכת פרץ תצא)

ה-1. רופאו של רבי הוא האמורא שמואל (בר אבא. חברו של רב. רש"י), ונתכנה 'שמואל ירחינאה' על שהיה בקי בסוד העיבור (ואמר על עצמו (בברכות נח): נהירין לי שבילי דשמיא כשבילי נהרדעא. וע"ע ר"ה כ: חולין צה:). עוד על ידיעתו הרבה בעניני טבעים ורפואות והלכות רפואה שאמר – ע': שבת קכט. קמת. גדרים נ: להלן קז: חולין נט. צה:

רבי בקש לסמכו לרוב חכמתו – ולא נסתייע הדבר (אם משום שהיתה השעה נטרפת, אם מפני שלא נאספו החכמים. רש"י). ואמר לו שמואל: אל תתאמץ בדבר, שכך ראיתי בספרו של אדם הראשון שכתוב שם: שמואל ירחינאה – חכים יתקרא ורבי לא יתקרא.

ג. מהו שכרם של:

- א. המרחם על הבריות (ועל בעלי חיים בפרט).
- ב. המלמד תורה לבן חבירו; המלמד תורה לבן עם הארץ.
- ג. המקטין עצמו על דברי תורה, והמשים עצמו כעבד על ד"ת.

א. ספרו בגמרא שבזכות שרבי ריחם על גורי חולדה, רחמו עליו מן השמים ורפאוהו מיסוריו. וכן אמרו (שבת קנא). 'כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים'.

ב. המלמד את בן חבירו תורה, זוכה ויושב בישיבה של מעלה; המלמד תורה לבן עם-הארץ, אפילו הקב"ה גוזר גזירה – מבטלה בשבילו.

ג. כל המקטין עצמו על דברי תורה בעולם הזה, נעשה גדול לעולם הבא. וכל המשים עצמו כעבד על ד"ת בעוה"ו נעשה חפשי לעוה"ב.

דפים פו – פז

רד. הקבלת אברהם אבינו את שלשת האנשים, כיצד? אלו הנהגות דרך ארץ למדנו מאותו מעשה?

וירא אליו ה' באלני ממראוהו וישבתח האהל כחם היום – אמר רבי חמא בר' חנינא: אותה היום שליש של מילה של אברהם היה, ובא הקב"ה לשאול באברהם. הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה כדי שלא יטריח אותו צדיק באורחים. שלחו (אברהם) לאליעזר לצאת החוצה (לבקש אורחים), יצא ולא מצא. אמר: איני מאמינך [זהו שאמרו שם: אין אמונה בעבדים]. יצא הוא וראהו להקב"ה שעומד על הפתח (זהו שנאמר אל נא תעבר מעל עבדך). כיון שראה שהוא אוסר ומתיר (התחבושת, במילתו), אמר: אין דרך ארץ לעמוד כאן. זהו שנאמר וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו. וירא וירץ לקראתם – בתחילה באו ועמדו עליו, כאשר ראוהו בצער הלכו). ואותם 'שלשה אנשים' הם מיכאל גבריאל ורפאל.

כן תעשה כאשר דברת [ואילו אצל לויט כתוב ויפצר במ מאד] – אמר רבי אלעזר: מכאן שמסרבים לקטן ואין מסרבים לגדול.

ואקחה פת לחם... ואל הבקר רץ אברהם... – אמר רבי אלעזר: מכאן שצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה. [רשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים...].

ויקח בן בקר רץ וטוב ויתן אל הנער... – אמר רב יהודה אמר רב: 'בן בקר' אחד 'רץ' שנים 'וטוב' שלשה. [נתן כל אחד לנער אחד לעשותו] – כדי להאכילם שלש לשונות בחרדל (רב חנן בר רבא).
ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם – ראשון ראשון שהכין, הביא לפניהם.
לחם לא הביא כאשר אמר – אמר אפרים מקשאה תלמידו של רבי מאיר בשם ר"מ: אברהם אבינו אוכל חולין בטהרה היה, ושרה אמנו אותו היום פירסה גדה.

אמר רבי תנחום בר חנילאי: לעולם אל ישנה אדם מן המנהג, שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם. מלאכי השרת ירדו למטה ואכלו לחם, כלומר נראו כמי שאכלו ושתו.
א. בסדר אליהו רבה כתוב: לא כאותו שאומר נראים ואוכלים אלא אוכלים ושותים ממש, מפני כבודו של אברהם. וחולק על הגמרא שבכאן (תוס').
ב. וכן נאמר בלוט ומצות אפה ויאכלו – ללמדך דרך ארץ שלא ישנה אדם ממנהג המדינה (מדרש רבי תנחומא וירא יא).

אמר רב יהודה אמר רב: כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו (ואל הבקר רץ אברהם; ויקח חמאה וחלב; והוא עמד עליהם תחת העץ; ואברהם הלך עמם לשלחם) – עשה הקב"ה לבניו בעצמו, וכל מה מה שעשה אברהם על ידי שליח (יקח נא מעט מים) – עשה הקב"ה לבניו ע"י שליח...
רבי חמא בר' חנינא, וכן תנא דבי רבי ישמעאל: בשכר שלשה זכו לשלשה; בשכר חמאה וחלב זכו למן, בשכר והוא עומד עליהם זכו לעמוד הענן, בשכר יוקח נא מעט מים זכו לבארה של מרים.

ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל – להודיע ששרה אמנו צנועה היתה. אמר רב יהודה אמר רב ואיתמא רבי יצחק: יודעים היו מלאכי השרת שבאהל היתה אלא כדי לחבבה על בעלה. רבי יוסי ברבי חנינא אמר: כדי לשגר לה כוס של ברכה.
תני משום רבי יוסי: למה נקוד על 'איו' שבאליו? – לימדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניא שלו, על ידי בעלה.

א. במקום אחר (קדושין ע): אמר שמואל: אין שואלין בשלום אשה כלל, אפילו ע"י שליח ואפילו ע"י בעלה. ואילו רש"י כאן כתב ששואל בשלומה לבעלה [ולדעתו יש לחלק בין שילוח שלום לאשה דרך בעלה, שאסור, ובין כששואל לבעלה על שלומה. רמב"ן. וכן נקט לעיקר, וכן נקטו ריטב"א ר"ן ומאירי]. והתוס' כאן כתבו שלא הותר אלא לשאול איה היא אבל לשאול בשלומה אסור. (ע"ע: קובץ תשובות הגריש"א שליט"א ח"ג רסז): 'שלום לך ולרעייתך ולכל אשר לך'; פחד יצחק – אגרות ומכתבים סוף אגרת יד, סוף לא, קד).

ב. כתבו כמה פוסקים להקל באמירה שגרתית כגון 'בוקר טוב' וכדומה, וכן לומר 'שלום' לאשה שמכירה או שקיבל ממנה טובת הנאה, וכשאלת אלישע בשלום השונמית – שאין זה בכלל האיסור (ע' באוצר הפוסקים כא; פני יהושע ובן יהוידע קדושין ע; שו"ת מהר"ם שיק אה"ע נג; שבט הלוי ח"ד קסה; דברי חכמים – בשם הגר"ח פ' שיינברג שליט"א).

ואדני זקן... ואני זקנתי – לא השיב הקב"ה כפי שאמרה. תנא דבי רבי ישמעאל: גדול השלום שאפילו הקב"ה שינה בו.

יש ללמוד ממה שהתורה האריכה בסיפור הכנסת אורחים של אברהם אבינו, כיצד לנהוג במצוה זו: יתור אחר האורחים וירויץ לקבלם; ישתדל לספק כל צרכיהם עד כדי נתינת מים לרחיצה מאבק הדרך; יבקשם להינפש מטורח הדרך במקום נוח; יעשה עצמו כאילו אינו טורח הרבה בשבילם, לומר מעט ולעשות הרבה; יחנך בני ביתו ביום מצוה זו (וימחר אברהם האהלה אל שרה... ויתן אל הנער...) (עפ"י אהבת חסד ח"ג ב, עפ"י דרו"ל וראשונים).

דף פז

רה. השוכר את הפועל ואמר לו 'כאחד וכשנים מבני העיר', כמה צריך ליתן לו?

השוכר את הפועל ואמר לו 'כאחד וכשנים מבני העיר' – נותן לו כפחות שבשכירות. דברי רבי יהושע. וחכמים אומרים: משמנים ביניהם.

הלכה כחכמים. רש"י פירש כמנהג בינוני שבמדינה. והרמב"ם (שכירות ט,ב) פירש, רואים הפחות שבשכירות והיתר שבשכירות ומשמנים (הממוצע) ביניהם.

רו. מתי וכיצד יש זכות לפועל לאכול מפירות הבעלים בלא רשותו, ומתי אסור לו?

כשעושה הפועל בדבר המחובר לקרקע – מותר לו לאכול בשעת גמר המלאכה (ואל כליך לא תתן – בזמן שאתה נותן לכליו של בעה"ב), כגון קצירה ובצירה. וכשעושה בתלוש – עד שלא נגמרה מלאכתו (למעשה, או לחלה – בדבר שיש בו חיוב חלה. דומיא ד'דיש'. ואין הדבר תלוי בחיוב מעשר וחלה בפועל, אלא ב'גמר מלאכה', אף במקומות ובמינים הפטורים גמרא פט).

קצר במגל על דעת ליתן לבעלים, שוב אינו יכול לאכול ממה שקצר, שהעושה במחובר אינו אוכל בתלוש (רמב"ן). וכן העושה בתלוש אינו אוכל במחובר (ריטב"א ועוד להלן צא: – בבהמה). [לדעת רב (צג:), אוכל הפועל מהלכות מדינה בכל עשיה בדבר המחובר, הגם שלא נגמרה מלאכתו, ואפילו בשומר גנות ופרדסים. ואין הלכה כן.]

לרבי יוסי בר"י (צא:), לא הותר לאכול אלא במלאכה שעוסק בה בידי וברגליו. ואין הלכה כדבריו. ומהלכות מדינה אוכל אפילו שומר (כדלהלן צג:).
ע"ע להלן פט – פירוט המלאכות שהפועל אוכל בהן, ולהלן צא – אודות זמן האכילה.

מלאכה בדבר שאין גידולו מן הארץ – אין התר אכילה. (כן דרשו בכלל ופרט וכלל, ומריבוי חרמש. וכן למדו מ'דיש' שלא נרבה מ'קמה' כל דבר. להלן פט.).

הפועל פטור מלעשר ממה שאוכל (כנפשך – כאילו הן שלך, כהבעלים שפטור שהרי לא נגמרה מלאכתו, ואין אומרים כמקח הוא וקובע למעשר. ולמסקנא (פה:), אין כאן דרשא גמורה אלא אסמכתא, שהרי בלאו הכי הלקוח פטור מדאורייתא).

לא הותרה אלא אכילת הפירות כמות שהן (ענבים – ולא ענבים וד"א), ואינו רשאי לאכלם בפת או עם תוספת מלח הגורמים לו שיאכל יותר (רש"י עפ"י הסוגיא להלן פט: וכן פסק הר"ף).

[הבהוב הפירות באש למתקן – ספק. ע' להלן פט].

א. לדעת רבנו תם (עתוס' פט:) אין איסור ספיתה במלח וכד' אלא כשבלאו הכי אינם ראויים למאכל כל כך.

ויש נוקטים שלמסקנא ספיתה במלח [וכל שכן הבהוב] אינו בכלל 'ענבים ודבר אחר', שאין זו אלא הטעמת הפרי ומותרת (עפ"י רז"ה; תורי"ד פט:).

ב. עבר ואכל עם דבר אחר, נסתפק במנחת חינוך (תקעו, ז) האם צריך להחזיר הכל או רק האכילה העודפת אילו היה אוכל בלא דבר אחר. ובאילת השחר (צב) נקט כסברא ראשונה, כיון שכל אכילתו באיסור הרי כולה גזל בידו.

ואין לו לאכול אלא מאותו המין שבו עוסק עתה. והסתפקו בגמרא אם מותר מאותו המין בעץ אחר (ע' להלן צא:).

אוכל כדי שביעה אבל לא אכילה גסה (שבועך). [ורשאים פועלים לטבל פיתם בציר כדי שיאכלו ענבים הרבה. פט:].

ולא הותרה אלא אכילה מלאה, אבל אסור למצוץ המיץ ולזרוק השאר (ואבלת – ולא מוצץ). גם אם שבע מדברים שאכל קודם לכן, לא יאכל כלום עתה – שלא זיכתה תורה אלא בתאב לאכול (כן כתב במנחת חינוך תקעו, ח מסברא פשוטה).

ואוכלים באופן שאין בדבר ביטול מלאכה (ע' להלן פט: צא:).

בשל הקדש – אסור (כסתם משנה במעילה).

א. יש מי שכתב שאפילו התנה שלא יחול ההקדש אלא על דמיו – אין הפועל אוכל, שלהקדש ממש אין צריך לימוד מיוחד, שהרי יש בו איסור מעילה (ריטב"א. ועתוס').

ב. אפילו אם פסקו עמו מזונות – לא יאכל משל הקדש אלא ההקדש נותן לו דמי מזונות (רמב"ם מעילה ח, א).

בשל כותי – מותר אף לתת לכליו, ואף על פי שגזל עכו"ם אסור. רעך).

כ"ה לפי גרסתנו וכפרש"י. ואפשר שלפי מה שהסיקו למ"ד גזל עכו"ם מותר למעט הקדש, כן הוא הדין אף למ"ד גזלו אסור (עפ"י רעק"א).

ומהריטב"א והמאירי מבואר שמפרשים שפועל אצל גוי אסור לאכול בלא רשות [לפי מה דקיימא לן גזלו אסור]. וכן נקט הש"ך והגר"ז (סוף חו"מ. ע"ש).

א. התר אכילת הפועל אמור הן בשכיר יום הן בקבלן (תורי"ד).

ב. דברים אלו אין המנהג מבטלם שהרי מצות עשה להניחן כך (מאירי). ואולם אם התנו הבעלים שלא יאכל – תנאי שבממון הוא וקיים (מאירי פח: צב: ופשטות דבריו מורה שהרשות בידו להתנות עמו לכתחילה, ואין זה מבטל המצוה. וכ"כ בפרישה ובסמ"ע ר"ס שלז, שמדעתו מותר לחסמו. וע"ע חו"י קצג. וצ"ע).

ג. אם חסם את הפועל מלאכול – חייב לשלם כפי מה שהיה אוכל (ריטב"א פח: – כדרך שאמרו בחסימת פרה להלן צא; רשב"א צב: – ואפילו למ"ד משל שמים הוא אוכל; טושו"ע שלו בשם הרמ"ה). ויש פוטרם (עפ"י חזקוני דברים כה, ד עפ"י רש"י; מנח"ח תקעו עפ"י רמב"ם).

דף פח

רז. א. מאימתי הפירות נקבעים בטבלם?

ב. מה דינו של הלוקח פירות, לענין חיוב תרומות ומעשרות?

א. לדברי רבי ינאי אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית (בערתי הקדש מן הבית), גם אם כבר נגמרה מלאכתו. ודוקא כאשר נכנסו אל הבית דרך שער הכניסה, אבל לא דרך גגות וקרפיפות (ואכלו בשעריך).

התוס' צדדו בתחילה שאם באים מחוץ לחצר [להוציא כשנחשלו בתוך החצר], צריך שיכנסו לחצר דרך שער החצר, ואין די בכניסה לבית דרך שער הבית. ואולם לפי האמת אין כל הכרח לדבר. לדברי רבי יוחנן, אף חצר קובעת למעשר (ואכלו בשעריך), ודוקא חצר המשתמרת (דומיא דבית).

א. כתבו התוס' להוכיח שגם לדעת רבי ינאי חצר מחייבת במעשר מדרבנן [בתוס' מבואר שאף בחצר שאינה משתמרת, עכ"פ אליבא דרבי יוחנן. וברמב"ן משמע דוקא במשתמרת, עכ"פ לרבי ינאי]. וכתב הצ"ח (ברכות רפ"ו) שזה רק בדגן תירוש ויצהר שחיובם מן התורה, ולא בשאר פירות.

ונראה (עפ"י משמעות דברי הרמב"ם) שבזמן הזה שהכל מדרבנן, יש להקל בחצר שאינה משתמרת שאפילו מדרבנן אינה מחייבת (מנחת שלמה סב, ד).

ב. להלכה החצר קובעת כשם שהבית קובע (רמב"ם מעשר ד, א ז) – כשיכנסו אליה דרך השער. ודוקא חצר שהכלים נשמרים בתוכה, או חצר שאין אדם בוש לאכול בתוכה, או חצר שאם יכנס אדם לה אומרים לו מה אתה מבקש. וכן חצר שיש בה שני דיירים או שותפים שהם נועלים ופותחים (ערמב"ם שם; יו"ד שלא, פג – ע' בפירוט במשנת מעשרות ג, ה ובגדה מז: ובראשונים).

ונחלקו הפוסקים האם החצר קובעת מהתורה כבית או מדרבנן (ע' שיטמ"ק כאן ולהלן פט: ראשונים ביצה לד. כס"מ מעשר ג, ד; לבוש ש"ך ונקוה"כ ובהגר"א שלא, פג).

וקודם שראה פני החצר אינו חייב אפילו מדרבנן, אף לאחר גמר מלאכה [נמותרים באכילת עראי], אלא אם היה שם אחד מן הדברים הקובעים כגון מקח או שבת וכד' (תוס' עפ"י ביצה לה). נחלקו בעלי התוס' האם ראיית פני הבית אמורה גם לענין גמר החיוב בתרומות ומעשרות, שכל עוד לא ראו פני הבית דינם כקודם מירוח, ומעשר ראשון שהקדימו באותה שעה – פטור מתרומה. או שמא רק לענין איסור טבל נאמר, אבל כבר נגמר חיובם לתו"מ (עתוס' שבת קכו: וביצה יז: חדושי הגר"ח וחדושי הגרי"ז הל' מעשר).

לפי תירוץ אחד בגמרא, צריך ראיית פני הבית גם במיני דגן שיש להם 'גורן'. ולפי תירוץ שני, דוקא בזיתים וענבים שאין להם גורן אמר רבי ינאי, אבל מיני דגן חייבים משעת מירוחם בשדה.

א. רש"י פירש שהסוגיא בפסחים חולקת על תירוץ זה. גם הרמב"ם (מעשר ד, א) לא חילק בין המינים ומשמע שכולם צריכים הכנסה לבית ולחצר [או שאר דבר שקובע] מלבד גמר מלאכה (וכן נקטו התוס' בשבת קכו: ועוד. וכן הוא בשלחן ערוך יו"ד שלא, פב).